ئەمجۆرە لە خۆشەویستی بەرەنجامی ئەو چەپاندنە زۆرەی کۆمەڵگاشە لە ناو ژیانی تایبەتیی تاکەکاندا و هەوڵدانێکی تاکە بۆ خۆ دەربازکردن لەو ڕێگرانەی کە ناهێڵن تاك لە ژیانی هەستەوەرانە و سۆزگەرایانەی خۆیدا ئازاد بێت.

ئەگەر ئەم لێکدانەوەیە ڕاست بێت، ئەوە دەکرێ بڵێین، هەرچەندە خۆشەویستی ڕۆمانتیکی لە شێوەگرتنی مێژوویانەی خۆیدا بە دیاردەیەکی تایبەت بە کولتوور و کۆمەڵگا ئەورووپاییەکان دادەنرێت، بەڵام بۆی هەیە بشبێتە دیاردەی هەر کۆمەڵگایەك کە تا ئەو ڕاددەیە دەستدەخاتە ژیانی تایبەتی ئەندامەکانیەوە و چەپاندن دروستدەکات و لەیەکتریان وەڕسدەکات.

مێژووی خۆشەویستی ڕۆمانتیکی لە خۆرئاوا، سەرەتا لەناو چینی ئەرستۆکراتیدا سەریهەڵدا و بابەتێ بوو بۆ خۆسەرگەرمکردنی ئەندامانی ئەو چین و توێژە. ئەو خۆشەویستیە پڕ تلانەوە و ئارام نەگرتووە هەورەبرووسکە ئاسایەی، کە زۆربەی کاتیش سیمای ترس و تۆقینی بەخۆیەوە دەگرت، دەیویست لەدەرەوەی ژیانی جوتەکی ژن و مێردانەوە بێت و پریشکی ئەرك و ڕۆتینیاتی تاڵ و دووبارەوەبووی ژیانی ڕۆژانەی ناو خێزانی پێ هەڵنەپڕژێت. بەمجۆرەش خۆشەویستی ڕۆمانتیکی پەیوەندییەك بوو، مرۆڤ لەدەرەوەی ژیانی جوتەکی و ڕەسمیی خۆی هەوڵی دروستکردنی دەدا و دەیکردە پانتاییەك بۆ دەربڕینی هەستەوەری و سۆزداریانەی تایبەت بە خۆی. ئەمەش پێماندەڵێت: بەشێوەیەکی گشتی، ژیانی هاوسەردارییەتی لەسەر بناغەی هەستەوەری و سۆزدارییەوە دانەدەمەزرا، هێندەی ئەوەی لەسەر بناغەیەکی عەقڵانییەوە بوو. مۆنتنێ بڕوای وابوو: ژیانی جوتەکی و

هاوسەرداری *پەیوەندییەکی ئایینیانەی سوودگەرایە*، هەربۆیەشە ئەو چێژەی مرۆڤ لەو پەیوەندییە وەریدەگرێت، پێویستە کامڵ، جیدی و کەمێ سەختگیریشی تێدا بێت و پێویستە چێژێکی کۆنترۆڵکراوی دەروەستانەش بێ ٣٦.

وەلێ کاتێ لە ناوەڕاستی سەدەی حەڤدەیەمدا و لەگەڵ سەردەمی ڕۆشنگەریدا دیاردەی خۆشەویستی ڕۆمانتیکی سەرهەڵدەدا، (ئەمەش هەمان سەردەمە کە تیایدا گرنگی دەدرێت بە قۆناغی تەمەنی منداڵی و بە ستایشکردنی دایك لەناو خێزاندا، وەك نیکلاس لوومان باسی دەکات)، ئەوە ئەوکاتە ئازار و تلانەوەی عاشقانە دەبێتە بەشێك لە ژیانی ژن و مێردایەتی و لەگەڵیشیدا دیاردەی **خۆشەویستی مۆدێرن**، لەدایك دەبێت. لێرە بەدواوە خۆشەویستیی هاوسەرداربیەتی و جوتەکی دەکەوێتە کێبەڕکێ لەگەڵ ئەو خۆشەویستییەدا کە پێشتر لەسەر بنەمای عەقڵانیەتێکی بەرژەوەندخوازانەوە و لەچوارچێوەی سیستەمێکی فیودالیدا پێکهاتبوو.

ئەوەی لەخۆشەویستی ڕۆمانتیکیانەدا گرنگی زۆری پێدەدرا، بریتیبوو لە باڵاخوازی و بەپیرۆزکردنی ئازار و تلانەوە و حەسرەتەکانی مرۆڤ و ئەمەش بەهۆی ماوەی دوورودرێژی چاوەڕوانیی کاتی دەزگیراندارییەوە بەرجەستە دەبوو. ئەو ماوەی چاوەڕوانیە، مرۆڤی دەسووتاند، ئازارەکانی زیاد دەکردن و مەیلی دیداری تازە دەکردەوە و حەسرەت و ئاه و ناڵەکانی ئەڤینداریشی قووڵتر دەکردنەوە، بەجۆرێ کە «تەنیا مردن دەیتوانی دوو دڵداران لێکدی هەڵاوێرێ».

٣٦ R. Barthes: Ibid, p. ٧٦.

کەواتە بنەمای خۆشەویستی ڕۆمانسیانەی ژن و مێردایەتی، لەسەر ئازارچەشتن و تلانەوە و ئاخ و ئۆفەوە دامەزراوە و هەر بۆیەش هەڵگری توخمی هەڵوەشانەوەی خۆیەتی (کە پاشان باسی دەکەین). ئەوەی خۆشەویستیی ڕۆمانتیکی دەیکات بریتیە لە بەرزکردنەوەی هەستێکی عاشقانەی ئاسایی، بۆ ئاستی خۆشەویستییەکی «ڕاستەقینە»ی خودایی کە واچاوەڕێدەکرێ تیایدا توانەوەیەکی سیحراوی لەنێوان هەردوولادا ڕوو بدات و خۆشەویستییەکە خەسڵەتی پیرۆز و خواوەندانە بەخۆیەوە بگرێ.

ئا لێرەدایە دەتوانین بڵێین: خۆشەویستی ڕۆمانتیکی زمانی خۆی لە چەمکی خۆشەویستی ئایینی مەسیحییەوە قەرزکردووە، بەو حوکمەی ئەم ئایینە بەر لە هەر شتێ ئایینی خۆشەویستییە: مرۆڤ لەم ئایینەدا بڕوا ناهێنێت لە پێناوی بڕوادا، بەڵکو لە پێناوی خۆشەویستیدا: "*تاقیکردنەوەی کۆتایی دین، باوەڕداری نییە بەڵکو خۆشەویستیە. ئەوکاتانەی لە ژیانی خۆتدا بە ڕابردوودا دەچیتەوە، دەبینیت ساتەوەختە مەترسیدارەکان، ئەو ساتەوەختانەی بەڕاستیی ژیاویت، ساتگەلێکن کە بە خۆشەویستی و خۆشەویستییەوە کارێکت ئەنجامداوە*"٣٧. مەسیحییەت تۆوی خۆشەویستی ڕۆمانسیانەی ڕشتووە و ئەمەشیان بۆتە هۆی سەرهەڵدانی ئەو پەیوەندیی خۆشەویستییەی ئەمڕۆ دەیناسین و لەڕێگەی وادە و پەیمان و خوازبێنیکردن و مەرجدانانی نێوان خێزانەکان و دواجار دانپیانانی ئایین بەم وادەو پەیمانانەدا، دەکرێتەوە بە خۆشەویستییەکی بەدەزگایی بوو.

٣٧ کاترینه پوندەر، از **دولت عشق**. ت. گیتی خوشدل، انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، تهران، ١٣٨٠، ل ١٥.

با لێرەدا بەرلەوەی درێژە بە باسەکە بدەین، چەند پرسیارێك بکەین: ئەگەر ئایینی مەسیحی سەرچاوە بێت بۆ پەیوەندیی خۆشەویستیانەی نێوان مرۆڤەکان، ئایا دەتوانین بڵێین پەیوەندی مرۆڤ بە یەزدانەوە هاوتەریبە بە پەیوەندی نێوان دوو مرۆڤ بە یەکترەوە؟ ئایا پەیوەندی خۆشەویستی جۆرێکی تری لاساییکردنەوەی خۆشەویستی مرۆڤ نییە بۆ یەزدان؟ ئایا چەمکی پەیوەندیی ئەڤیندارانە بەدنیایکردن و سێکۆلاریزەکردنی پەیوەندیی مرۆڤە بە یەزدانەوە؟

قەدیس ئاگۆستین(٣٥٤-٤٣٠پ.ز) کە حەو سەد و ئەوەندە ساڵ پێش ئێستا ژیاوە، بڕوای وابوو ئەوەی شایانی خۆشەویستی مرۆڤە و دەکرێ تەنیا لەبەر خودی خۆی خۆشەویست بێت، مرۆڤ نیە بەڵکو یەزدانە. هەر بۆیەشە ئەو لەگەڵ عەوداڵبوونیدا بەدوای خۆشەویستیی یەزداندا، خۆشەویستەکەی وێڵ دەکات٣٨. لە کتێبی ***دانپیانانەکانی*** ئاگۆستیندا، چەندینجار دەخوێنینەوە کە: ئەو خۆشەویستیەی ئاراستەی یەزدان دەکرێ دەبێت ڕاستەقینەتر و بەرزتر بێ، لەو خۆشەویستیە نزم و ساردەی کە مرۆڤەکان لەسەر زەوی ئاراستەی یەکتری دەکەن. خۆشەویستی بۆ یەزدان، خۆشەویستیەکی نەبڕاوە، بێسنوور و هەمیشەییە و لە پەیوەندییەکی سیحراویدا مرۆڤ بە خوداوە دەبەستێتەوە: "*پەروەردگارم! خۆشەویستی من بۆ تۆ **هە**ستکردنێکی ئاڵۆز نیە، بەڵکو ڕاشکاوانەیە و لە یەقینەوەیە. لەو ساتەوەختەوە کە پەیڤەکانت لەسەر دڵم نەخشیان بەست، خۆشم ویستی. ئەوکاتەش، **هە**موو ئەو شتانەی منیان لەخۆیان گرتووە، **هە**ر لە ئاسمان و زەوی و*

٣٨ قدیس اگوستین، **اعترافات**. مترجم: سایه میثمی، دفتر پژوهش و نشر سهروردی، تهران، چاپ دوم، ١٣٨٠، ل: ١٩٢-١٩٣.

سەرجەم ئەو شتانەی لەواندان، بەرەو خۆشەویستیی تۆ کێشیانکردم"٣٩.

ئاگۆستین مەرجێکی قوورسی بۆ خۆشەویستی داناوە کە بۆ مرۆڤی خاکی ئاسان نیە جێبەجێی بکات.. ئەو داوا دەکات مرۆڤ وزەی عاشقانەی خۆی ئاراستەی مرۆڤێکیتر نەکات، بەڵکو ئاراستەی یەزدانی بکات و تەنیا لەوکاتەشدایە کە دەتوانین ئەو کردەیە بە خۆشەویستیی ڕاستەقینە ناو ببەین. لێرەشەوە ئاگۆستین خۆشەویستی وەك پەیوەندییەکی *نێوانمرۆیی* نابینێت کە لەچوارچێوەی ژیانی کۆمەڵایەتیدا بەئەنجام دەگات و چێژبەخشە، بەڵکو ئەو خۆشەویستی و ژیانی هەستەوەری وەك ئەو پەیوەندیە ڕاستەقینەیە دەبینێت کە پێویستە مرۆڤی گوناهبار لەگەڵ یەزداندا دروستی بکات، بەبێئەوەی لەمەدا چێژ وەرگرتن بەهایەکی هەبێت٤٠. بۆیە ئێمە ناچارین بۆ تێگەیشتن لەم خۆشەویستیە ڕاستەقینەیە کە لەسەر بنەمای مەعنەوی و ڕۆحیی ڕەهاوە دامەزراوە، داوای بەخشین لە فەیلەسووفەکەمان بکەین و بگەڕێینەوە بۆ قسەکردن لەسەر دیاردە خاکییەکان. واتە بۆ تێگەیشتن لەو خۆشەویستیەی ئاگۆستین بە خۆشەویستییەکی ڕاستەقینە و بەرز پێناسەی دەکات، ناچارین باس لەو خۆشەویستیە بکەین کە بۆ مرۆڤی خاکی ئیمکانی هەیە. ئەمەش بە مانای ئەوەیە بۆ تێگەیشتنیش لە

---

٣٩ قديس اگوستين، هەمان سەرچاوە، ل: ٢٩٨.

٤٠ سەبارەت بە یاساخبوونی مەسەلەی چێژ لە ڕوانگەی ئاگۆستینەوە، بڕوانە:

– فاطمة المرنيسي: **هل انتم محصنون ضد الحريم؟**. ترجمة: نهلة بيضون، المركز الثقافي العربي، ٢٠٠٠، الفصل العاشر.

پەیوەندی نێوان مرۆڤ و یەزدان، دیسان پێویستە باس لە پەیوەندی نێوان نێر و مێ، ژن و پیاو و نێوان بووك و زاوا بکەین. ئەمە نزیکترین لێکچوون و بەراووردکردنە لە نێوان ئەو دوو جۆرە لە خۆشەویستیدا، کە لە هەمان کاتیشدا ئاماژەکردنە بە ڕۆڵی هەردوو لایان.

پەیوەندیی نێوان بووك و زاوا، دەکرێ بە پەیوەندی مرۆڤ لەگەڵ یەزدانیش بچوێندرێ: ئەو هەستەی بووك و زاوا بۆ یەکتر هەیانە هەرتەنیا هەستێکی بەهێز نیە، بەڵکو هەستێکی بەهەشتیانە و ئاسمانیانەشە. چونکە چ*ارەنووسی ئەوان لە ئەستێرەکانی بەختدا نووسراوە*. بڕیار دراوە ئەوان بۆیەکتر بن و گیانێك بن لە دوو جەستەدا و هیچ هێزێك نیە لەیەکتریان دابڕێت، مەگەر خوا بۆخۆی لێکیان کاتەوە. لە ئینجیلی پیرۆزدا هاتووە: "... *پیاو دایك و باوکی خۆی بەجێ دەهێڵێت، لەگەڵ ژنەکەی جووت دەبێت و هەردووکیان دەبنە یەك لەش. ئیتر دوو نین بەڵکو یەك لەشن. ئەوەی خودا بەیەکی گەیاندووە، مرۆڤ جیای ناکاتەوە*"٤١. بەم پێیەش کاتێ دوو مرۆڤ یەکتریان خۆشدەوێت، بەشێوەیەکی خۆبەخۆ ئایین بەشێکە لە بەرجەستەکەری ئەو خۆشەویستیە. ئایین نمونەی خۆشەویستییەك دەخاتە پێشچاو کە بۆ مرۆڤ شوێنی لێوە فێربوون و چاولێکەریە. مرۆڤی مۆدێرن، هەرچەندە دەیەوێت پەیڕەوی لە هیچ نمونە و پێشنووسێکی ئایینی نەکات و تەنیا لەسەر نۆرمەکانی خۆی بڕوات، بەڵام پەیوەندییە هەستەوەری و خۆشەویستیەکانی شتێکیتر دەڵێن. مرۆڤی مۆدێرن چەپاندنە ئایینیەکانی لە ژیانی خۆشەویستی و هەستەوەرانەی خۆیدا بەتاڵ دەکاتەوە و بەمجۆرەش خۆشەویستیی یەزدانی دەبێتە جۆرێ لە

---

٤١ ئینجیلی پیرۆز. مەتتا، ١٩/٥ و٦، هەمان سەرچاوەی ڕابردوو، ل: ١٩

حەزلێکردنی مۆدێرن لە نێوان مرۆڤەکان خۆیاندا. هەربەو جۆرەی کە مرۆڤ یەزدانی خۆشدەوێت، ئاواش مرۆڤ مرۆڤی تری خۆشدەوێ و بۆی هەیە خۆشەویستی دوو مرۆڤ هەمان پلەو ئاست بگرێتە خۆی کە مرۆڤ لە خۆشەویستی خۆیدا بۆ یەزدان دەریدەبڕێت. بەم مانایەش خۆشەویستی لە جەوهەری خۆیدا *(ئایین)ی* نییە و خۆشەویستی مرۆڤیش بۆ یەزدان تاکە بواری بەرجەستەبوونی خۆشەویستی ***ڕاستەقینە*** نیە. مرۆڤ هەم دەتوانێت یەزدانی خۆشبوێت و هەم مرۆڤێکی تریش.

بەڵام هەروەك چۆن بە پەیدابوونی خۆشەویستی ڕۆمانسیانە، زۆر شت لە پەیوەندیە سۆزگەرابییەکاندا گۆڕا، ئاواش لەمڕۆدا ئەو ئازار و تلانەوە و چاوەڕوانیانەی تایبەتبوون بە خۆشەویستیی ڕۆمانتیکی، خەریکە هێدی هێدی تووڕ دەدرێنە دەرەوە. ئەو ئازادییەی کە لەسەردەمی خۆشەویستی ڕۆمانتیکیدا هەبوو، وەلێ هەرگیز بۆ ئافرەتان نەلوا بەتەواوی و وەکو پیاوەکان سوودی لێوەربگرن، ئێستاکە بۆتە شتێکی واقیعی و خۆشەویستی ڕێگای خۆی گرتۆتە بەر بەبێ حسابکردن بۆ واقیعی خێزان و ژیانی جووتەکی ژن و مێردەکان. واتە خۆشەویستی چیدی تایبەت نیە بە چوارچێوەی خێزان و بۆی هەیە لە دەرەوەی ئەو چوارچێوەیە ڕوو بدات.. بەمجۆرەش خۆشەویستی وەك جاران و وەکئەوەی لە مێژووەکەیدا بینیمان، پابەند نییە بە هیچ نۆرم و بەهایەکی پێشوەختەوە و خۆیشی پابەند ناکات بە هیچ یاسایەکی دەستوپێگرەوە.

بێگومان نابێت ئەوەمان لەبیر بچێت کە لە بنەمادا خۆشەویستی ڕۆمانتیکی شۆڕش و یاخیبوونێك بوو لە دژی نۆرمەکانی کۆمەڵگای ئەوسای ئەورووپی و لە پێناوی ژیانێکی جووتەکی هەڵبژێردراودا. کەچی

ئەمڕۆ وا هەستپێدەکرێت کە خۆشەویستی لە دژی ژیانی هاوسەرایەتی و ژن و مێردایەتی و دەزگای خێزان هەڵگەڕابێتەوە و لەهەمان کاتیشدا خۆشەویستی لە خۆیدا بووبێتە ئامانجێك. خۆشەویستی خۆی بووبێتە ئامانجی خۆی. ئایدیاڵ و خەونەکانی خۆشەویستیی ڕۆمانتیکی، لەوانەش ڕستەی: (***دنیا ناتوانێ لێکمان کاتەوە، مەگەر خوا بۆخۆی بمانباتەوە***)، چیدی ئەو گەرمی و سەرنجڕاکێشییەی جارانی نەماوە، بەتایبەتیش لە ژێر گووشاری خەباتی ئافرەتاندا بۆ سەربەخۆیی و ئازادی کە بێگومان زۆربەی کۆمەڵگاکانی گرتۆتەوە.

جۆرج زیمیل و

سەرەتاکانی کۆمەڵناسیی ژیانی هەستەوەری

ڕەنگە سەرەتای بایەخدانی سۆسیۆلۆژیانە بە ژیانی سۆزگەرایانە و هەستەوەریی مرۆڤ لە کولتووری ئەکادیمی خۆرئاوادا، بگەڕێتەوە بۆ کارەکانی کۆمەڵناسی ئەڵمانیی بەناوبانگ، جۆرج زیمیل (١٨٥٨-١٩١٨). زیمیل، بەیەکێك لە کۆمەڵناسانی مۆدێرنی وەك ماکس ڤیبر و ئیمیل دۆرکهایم دادەنرێ و یەکێکیشە لەو یەکەمین کۆمەڵناسانەی بەشێوەیەکی ورد و شارەزایانەی زانستی لە دیاردە مۆدێرنەکانی ناو کۆمەڵگای خۆرئاوای کۆڵیوەتەوە. یەکێك لە خەسڵەتە دیارەکانی هزری زیمیل ئەوەیە کە ئەو بڕوای بەوە نەبوو بابەتێك هەبێت شایانی توێژینەوەی کۆمەڵناسی بێت و بابەتێکی دی هەبێت ئەوە نەهێنێت ئەم زانستە خۆی پێوە خەریك بکات. بەلای ئەوەوە هەموو دیاردە کۆمەڵایەتییەکان شایانی ئەوەن لێیان بکۆڵرێتەوە و بایەخی زانستیان پێبدرێت، ئەگەرچی

لە تێڕوانینی باودا بابەت و دیاردەی لاکەوتە و پەراوێزیش بن٤٢. زیمیل بە بایەخدانی بە دیاردە و شێوازە هەڵسوکەوتی لاکەوتە و سیمای پەراوێزیی لە کۆمەڵگادا (وەك *بێگانەکان، هەژاران، پیسکە و سەخییەکان و توێژی باڵا*)، بناغەی ئاراستەیەکی توێژینەوەی کۆمەڵایەتی دامەزراند، کە دواجار بە وردەکۆمەڵناسی ناوی دەرکرد (Microsociology).

وەك نمونە بۆ کارەکانی زیمیل لە بواری وردە کۆمەڵناسیدا، دەکرێ ناوی توێژینەوەکەی لەسەر **کۆمەڵناسیی هەستەکان** ببەین (کە تیایدا باس لەوەدەکا چۆن پێنج هەستەکەی مرۆڤ کار دەکەنە سەر هەلومەرجی پێکەوەبوونەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی)٤٣. هەروەها وتاری لەبارەی **بێگانەکانەوە** (کە تیایدا باس لەو ڕەفتارانە دەکات کە کەسی نامۆ و بێگانە لەئاست دانیشتوانی ئەو شوێنەی بۆی هاتووە، پێیان هەڵدەستێت٤٤. هەروەها هەریەك لە وتارەکانی لەبارەی (**مۆدە**٤٥ و **کۆمەڵناسیی نانخواردن**)٤٦ کە لە یەکەمیاندا باس لەوە دەکات بۆچی و

٤٢ محمد الشيخ و ياسر الطائري: **مقاربات في الحداثة و مابعد الحداثة** (حوارات منتقات من الفكر الالماني المعاصر). (الحب في زمن الحداثة : حوار مع نيكلاس لومان)، دار الطليعة، بيروت، ١٩٩٦، ص٧٥.

٤٣ Georg Simmel:“***Ekskurs om sansernes sociologi***” I: Hvordan er samfundet muligt? Udvalgte sociologiske skrifter. Ovrs. Henning Vangsgaard, Gyldendal, ١٩٩٨. s. ٧٣-٩٤.

٤٤ Ibid: s. ٩٥-١٠٢

٤٥ Georg Simmel: “***Moden***” Ibid: s. ١٠٣-١٣٤.

٤٦ Ibid: s. ١٣٥-١٤٣

چۆن تاکەکان و گرووپە کۆمەڵایەتییەکان پەیڕەوی لە مۆدێلەکان دەکەن و بەکاریان دەهێنن لە ناساندنی خۆیاندا و لە دووەمیشیاندا باس لە نانخواردن دەکات وەك بەدیهێنەری فۆرمێکی پەیوەندیی کۆمەڵایەتی لەنێوان ئەوانەدا کە پێکەوە ژەمێك نان دەخۆن، پاشانیش وتارە گرنگەکەی بەناوی **شارەگەورەکان و ژیانی مەعنەوی**٤٧، بە نمونەی کارە هەرە گرنگەکانی زیمیل لە بواری وردە کۆمەڵناسیدا دەژمێردرێ، کە کاریگەریی خۆیان هەتا ئێستاش لەدەست نەداوە٤٨.

ئەوەی زیمیل سەبارەت بە پەیوەندی سۆزگۆڕینەوە و خۆشەویستی دەیخاتە ڕوو، خۆی لە دوو خاڵی سەرەکیدا دەبینێتەوە. یەکەمیان بریتیە لە جیاوازیی خۆشەویستی لە کۆمەڵگا مۆدێرنەکان لە چاو کۆمەڵگا تەقلیدیەکاندا. ئەم جیاوازیەش لەوەدا خۆی دەبینێتەوە کە

٤٧ Georg Simmel: “***Storbyerne og andelige liv***” Ibid, s. ١٩١-٢٠٧.

٤٨ سەبارەت بە گرنگیی ئەم بەشەی کارەکانی زیمیل، بڕوانە ئەم کتێبە گرنگەی یان کرایب، بەتایبەتی بەشی دەیەم ل: ٢٧٩–٣٠٢ کە تیایدا هەر یەکێ لەو وتارانەی پێشتر ناوم بردن و وردەکۆمەڵناسی زیمیل پێکدەهێنن، باسیانکراوە:

– یان کرایب: **نظريهء اجتماعی کلاسيك**. ت. شهناز مسمی پرست. اگه، تهران، ١٣٨٢

هەروەها سەبارەت بە گرنگیی و کاریگەریی وتاری (شار)ـەکەی زیمیل، بڕوانە بەشی پێنجەمی ئەم کتێبە، بەتایبەتی لە لاپەڕە ١٥٥ و بەرەو دوا:

– مايك ساوج و از وارد: **جامعه‌شناسی شهری**، ت: د. ابوالقاسم پوررچا، سازمان مطالعه و تدوين کتب علوم انسانی دانشگاهها، تهران، ١٣٨٠.